

17.3.2003

2884/4/02

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Neuvontalakimies Kristian Holman

**POLIISIN TIEDOTTAMINEN JA HIENOVARAISUUDEN NOUDATTAMINEN
RIKOKSEN UHRIN OMAISTEN KANSSA ASIOITAESSA**

1

KANTELU

A ja B arvostelevat eduskunnan oikeusasiamiehelle osoittamassaan kantelukirjoituksessa Jyväskylän kihlakunnan poliisilaitoksen menettelyä lapsensa C:tä koskevan asian esitutkinnassa.

Kantelijat arvostelevat asiassa erityisesti poliisin tiedottamisen asianmukaisuutta, poliisin menettelyä pakkokeinojen käytössä sekä suoritettua esitutkinnan puolueettomuutta seuraavin perustein:

Kantelijat katsovat poliisin toimineen virheellisesti tiedottaessaan asiaa tutkittavan törkeänä pahoinpitelynä sen sijaan että asiaa olisi sanottu tutkittavan tapon yrityksenä, jonka tunnusmerkistön teko kantelijoiden mukaan täytti.

Kantelijat kertovat, että poliisi ei alun perin ollut halukas esittämään rikoksesta epäiltyä henkilöä vangittavaksi, vaan olisi vapauttanut tämän pidättämisaajan puitteissa, kun tarvittavat kuulustelut olisi suoritettu. Sitten poliisi kuitenkin esitti syyttäjän vaatuksesta epäiltyä vangittavaksi, mutta Jyväskylän kärjäoikeus hylkäsi vangitsemisvaatimuksen. Kantelijat katsovat poliisin menetelleen puutteellisen selvityksen pohjalta harkitessaan alun perin olla esittämättä epäiltyä vangittavaksi.

Kantelijat arvostelevat poliisia myös liian myötätunnon osoittamisesta rikoksesta epäiltyä kohtaan siten, että he kokivat sen rikoksen uhria ja itseään uhrin omaisina loukkaavana.

Kantelijat pyytävät oikeusasiamiestä tutkimaan, ovatko tutkinnasta vastanneet tutkinnanjohtaja ja tutkija menettelleet lainmukaisesti ja puolueettomasti C:tä koskevan esitutkinnan toimittamisessa.

2

SELVITYS

3

RATKAISU

3.1

Tapahtumatiedot

C:tä puukotettiin selkään --- Jyväskylässä osoitteessa ---. Poliisin suorittamissa välittömissä tutkimuksissa saatiin selville tekoon epäillyn henkilön nimi ja hänet otettiin kiinni --- ja pidätettiin ---.

Asiassa tutkijaksi määrätty rikosylikonstaapeli D tiedotti--- asiasta kertoen tapahtumien pääpiirteittäisen kulun ja että asiaa tutkitaan poliisissa törkeänä pahoinpitelyinä. A kertoo soittaneensa D:lle ja ihmetelleensä, miten poliisi voi antaa julkisuuteen tällaisia tietoja, vaikka asiassa ei ollut siinä vaiheessa kuultu kuin epäillyn näkemys tapahtumista. A kertoo kirjoituksessaan D:n pitäneen hänen näkemystään C:lle aiheutuneen vamman vaarallisuudesta ja puukoniskun osumisen mahdollisuudesta hengenvaarallisesti sydämeen "turhana spekulointina senttimetreistä".

Asiassa tutkinnanjohtajana toimineen rikoskomisario E:n selvityksen mukaan hän oli --- tutustunut siihen mennessä kertyneeseen esitutkimamateriaaliin ja todennut tutkinnan olevan siinä vaiheessa, jossa jatkotoimenpiteet pidätettynä olleen epäillyn osalta tulivat harkittaviksi. E kertoo ilmoittaneensa, että epäilty voidaan mahdollisesti päästää vapaaksi heti kun asianomistaja on kuulusteltu. E:n näkemyksen mukaan vangitseminen ei tullut kyseeseen, koska pakkokeinolaista ilmeneviä ns. erityisiä edellytyksiä ei enää ollut olemassa: epäilty oli tunnustanut teon eikä tutkinnan vaikeuttamista ollut epäiltävissä. Myöskään epäillyn rikosrekisteri ja entisyys eivät antaneet tukea mahdolliselle rikollisen toiminnan jatkamiselle.

Selvityksen mukaan Jyväskylän kihlakunnan johtava kihlakunnansyyttäjä F ilmoitti E:lle --- ottavansa asian syytettäväkseen ja pitävänsä epäillyn vaatimista van gittavaksi ehdottoman välttämättömänä. E kertoo muuttaneensa teon rubrisoinnin vastaamaan kihlakunnansyyttäjän F:n näkemystä ja laatineensa asiassa epäiltyä koskevan vangitsemisvaatimuksen. Selvityksissä todetaan johtavan kihlakunnansyyttäjän menettelyn olleen varsin poikkeuksellista poliisin näkökulmasta tarkasteltuna, varsinkin kun E:n mukaan F ei ollut ehtinyt tutustua laadittuun esitutkimamateriaaliin lukuun ottamatta poliisilta syyttäjälle lähetettävää ennakkolmoitusta, josta ilmenevät rikoksen ilmoitustiedot.

C:n holhooja A lähetti rikoskomisario E:lle sähköpostilla 19.11.2002 päivätyn kirjoituksen, jossa hän arvosteli suoritettua tutkintaa ja tutkinnasta vastuussa olevia henkilöitä eli tutkinnanjohtaja E:tä sekä tutkijana toiminutta D:tä. A:n kirjoituksen johdosta E teki poliisilaitoksen tutkintayksikön päällikölle, rikosylikomisario G:lle kirjallisen esityksen tutkinnanjohtajan ja tutkijan vaihtamiseksi, jotta luottamus tutkintaan saataisiin palautettua.

Asian tutkijaksi nimettiin vanhempi rikoskonstaapeli H sekä tutkinnanjohtajaksi rikosylikomisario G. E:n laatiman vangitsemisvaatimuksen Jyväskylän käräjäoikeudessa --- esitti rikoskomisario I.

Poliisi esitti rikoksesta epäiltyä henkilöä vangittavaksi epäiltynä tapon yrityksestä. Vaatimuksen erityisenä edellytyksenä todettiin rikoksesta tuomittavan rangaistuksen vähimmäismäärä. Muita edellytyksiä vaatimuksen esittäjä ei tuonut esille.

Jyväskylän käräjäoikeus hylkäsi poliisin tekemän vangitsemisvaatimuksen --- ja määräsi rikoksesta epäillyn laskettavaksi va paaksi.

Esitutkinta valmistui --- ja se saatettiin syyttäjän harkittavaksi.

3.2

Oikeudellinen arviointi ja kannanotto

3.2.1

Poliisin tiedottaminen

Esitutkintalain 49 §:n 1 momentin mukaan esitutkinnasta on tiedotettava siten, ettei ketään aiheettomasti saateta epäluulon alaiseksi ja ettei kenellekään tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai haittaa.

Sisäasiainministeriön antamassa poliisin ulkoista tiedottamista koskevassa ohjeessa (SM-2000-701/YL-3) on annettu tarkempia ohjeita tiedottamisessa noudatettavista periaatteista, joita ohjeen mukaan ovat mm. avoimuus, luotettavuus ja nopeus. Ohjeen mukaan tiedottamisessa käytetyillä ilmaisuilla ei saa vaarantaa ihmisten luottamusta poliisin puolueettomuuteen ja tasapuolisuuteen.

Asian tutkijana toiminut rikosylikonstaapeli D kertoo selvityksessään antaneensa tapahtumaa seuranneena iltapäivänä puhelimitse --- toimittajalle tietoja tapahtumasta. Toimittajan kysyessä D oli kertonut asiaa tutkittavan törkeänä pahoinpitelynä. D kertoo, että siinä vaiheessa kun hän antoi tietoja toimittajalle, asiassa oli suoritettu kolme kuulustelua ja puhuteltu puhelimitse kahta henkilöä. Nähdäkseni D:lle on voinut suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden ja oman rikostutkijan kokemuksensa perusteella syntyä jo tässä vaiheessa perusteltu joskin vielä alustava näkemys tutkittavan rikoksen laadusta.

Poliisin tiedottamista koskevan ohjeen mukaan julkisuudessa esiintyviä virheellisiä tietoja tulisi aina mahdollisuuksien mukaan oikaista ja puutteellisia käsityksiä tulee täydentää uudella tiedolla. Nähdäkseni myös tässä tapauksessa olisi ollut mahdollista tiedottaa asiasta esitutkinnan edetessä uudelleen, mikäli aihetta siihen olisi ilmennyt.

Saadusta selvityksestä ei ole pääteltävissä, että asian tutkijana toiminut rikosylikonstaapeli D olisi menetellyt asiassa lainvastaisesti kertoessaan tiedotusvälineen edustajalle asiaa tutkittavan törkeänä pahoinpitelynä. En myöskään katso, että D:n tiedottamisesta sinänsä olisi välittynyt tutkittavaa rikosta tai sen vakavuutta vähättelevä näkemys, vaikka ymmärränkin hyvin rikoksen uhrin omaisten näin kokeneen.

Totean kuitenkin, että tutkinnan alkuvaiheessa tapahtuvan tiedottamisen yhteydessä poliisin on hyvä noudattaa varovaisuutta rikoksen vakavuutta koskevissa arvioissaan ja tarvittaessa pidättäytyä ottamasta kantaa mahdolliseen rikosnimikkeeseen, koska on yhtäältä mahdollista, että siitä saattaa seurata rikoksen uhrin tai tämän läheisten taholta virheellisiä tai kielteisiä mielikuvia poliisin suhtautumisesta tutkittavaan rikokseen ja toisaalta taas rikoksesta epäilty saattaa tämän perusteella aiheettomasti leimautua syylliseksi tekoon, johon hän ei ole syyllistynyt.

3.2.2

Poliisin käyttäytyminen uhrin omaisia kohtaan

Poliisilain 2 § edellyttää poliisin toimivan asiallisesti ja puolueettomasti sekä sovinnollisuutta edistäen. Valtion virkamieslain 14 §:n 2 momentin mukaan virkamiehen on käyttäydyttävä asemansa ja tehtäviensä edellyttämällä tavalla.

Asiallisuusvaatimukseen sisältyy muun muassa se, että virkamies - tässä tapauksessa poliisi - palvelee, neuvoo ja auttaa ihmisiä yleisen elämänkokemuksen mukaan hyväksyttävällä tavalla. Asiallisuusvaatimukseen liittyy myös poliisin toiminnan hienovaraisuus. Hienovaraisuus edellyttääkin, että poliisimies valitsee toimenpiteelleen tarkoituksenmukaisen ajan ja paikan ja huomioi myös toimenpiteensä kohdehenkilön suhteen käsiteltävänä olevaan asiaan.

Kantelijat kertovat rikosylikonstaapeli D:n todenneen puhelimesta vamman vaarallisuudesta ja mahdollisesta hengenvaarasta kes kustellessa "senttimetreistä puhumista turhana spekulointina". D kertoo selvityksessään todenneensa "jotain tuon suuntaista, mitä A on valituskirjeessään maininnut".

Nyt kyseessä olevan kaltaisissa tapauksissa, joissa asioidaan uhrin omaisten kanssa, poliisiin tulisi olla korostetun hienovarainen sekä pyrkiä ymmärtämään omaisten järkytys ja kiihtymys tapahtuneesta, mutta kuitenkin pyrkiä säilyttämään puolueeton ja sovitteleva roolinsa.

Nähdäkseni D:n olisi tullut pidättäytyä kyseisenlaisesta kannanotosta kantelijoiden esittämään näkemykseen vamman hengenvaarallisuudesta, koska se on helposti käsitettävissä tapahtumaa vähätteleväksi. D:n menettelyä arvioidessani olen ottanut huomioon asian luonteen ja omaisten perustellun huolen lapsensa terveydentilasta ja myös näkemuseroja koskevan keskustelun helpon kärjistymisen nyt kuvatuunlaiseen tilanteeseen. Tästä syystä pidän riittävänä, että kiinnitän D:n huomiota vastaisen varalle hienotunteisuusperiaatteen merkityksestä rikoksen uhrin omaisten kanssa asioitaessa.

3.2.3

Pakkokeinojen käyttäminen

Pidättämisen edellytyksistä säädetään pakkokeinolain 1 luvun 3 ja 8 §:ssä.

Rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättää mm. jos rikoksesta on säädetty lievempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta siitä säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn olojen tai muiden seikkojen perusteella on todennäköistä, että hän:

- a) lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa;
- b) vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniin sa; taikka
- c) jatkaa rikollista toimintaa.

Kun jotakuta on syytä epäillä rikoksesta, hänet saadaan pidättää, vaikka epäilyyn ei ole todennäköisiä syitä, jos pidättämiseen muutoin on edellä todetut edellytykset ja epäillyn säilöön ottaminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää.

Kyseiset pidättämistä koskevat edellytykset tulevat pakkokeinolain 1 luvun 8 §:n mukaisesti sovellettavaksi myös vangitsemisen edellytyksinä.

Pidätetty on pakkokeinolain 1 luvun 4 §:n mukaan päästettävä vapaaksi heti, kun edellytyksiä pidättämiseen ei enää ole ja, jollei häntä vaadita vangittavaksi, viimeistään vangitsemisvaatimuksen tekemistä varten säädetyn ajan kuluttua eli viimeistään kolmantena päivänä kiinniottopäivästä ennen kello kahtatoista.

Esitutkintalain 7 §:n 1 momentin mukaan esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon yhtä hyvin epäiltyä vastaan kuin hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet. Tähän poliisin tasapuolista asennoitumista painottavaan objektiviteettiperiaatteeseen liittyy läheisesti esitutkintalain 7 §:n 2 momentin mukainen syyttömysolettama. Rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä.

Koska pakkokeinolla puututaan perustuslaissa turvattuihin perusoikeuksiin, pakkokeinojen käyttämisestä koskevia säännöksiä on tulkitettava ahtaasti. Pakkokeinon käytön edellytyksenä on myös, ettei jotain tarpeellista toimenpidettä muutoin saada esitutkinnassa tehdyksi. Jos tavoiteltuun tulokseen voidaan päästä pakkokeinoja käyttämättä, tulee pakkokeinon käytöstä pidättäytyä. Pakkokeinon käyttö tulee myös lopettaa heti, kun toimenpiteen tavoite on saavutettu tai ilmenee, että pakkokeinon käytöllä ei päästä tavoiteltuun lopputulokseen. Pakkokeinojen käytön edellytykset tulee arvioida päätöksentekohetkellä tiedossa olleiden seikkojen valossa.

Rikoskomisario D kertoo selvityksessään harkinnensa pidätettynä olleen epäillyn vapaaksi laskemista asianomistajalle suoritetun kuulustelun jälkeen. Näkemykseni mukaan D:llä on ollut asian tutkinnanjohtajana toimivalta menetellä edellä kuvatuin tavoin. Totean myös, että esitutkinnan suorittavalla viranomaisella - tässä tapauksessa poliisilla - on itsenäinen toimivalta päättää, minkä rikoksen tunnusmerkistön se katsoo jonkin teon täyttävän. Tätä toimivaltaa käyttäessään poliisilla on tietty harkintavalta arvioidessaan toimenpiteiden tarvetta ja rikoksen tunnusmerkistöä. Mahdollista on myös, että rikosnimike muuttuu tai tarkentuu esitutkinnan aikana. Esitutkintaviranomaisen käsitys rikosnimikkeestä ei sido syyttäjää, joka suorittaa syyteharkinnan itsenäisesti kaiken esitutkinnassa kertyneen aineiston perusteella.

D toteaa edelleen selvityksessä pitäneensä Jyväskylän johtavan kihlakunnansyyttäjän F:n menettelyä poikkeuksellisenä, kun hän ilmoitti poliisille pitävänsä epäillyn vangitsemista ehdottoman välttämättömänä. D:n selvityksestä ilmenee, ettei hän ollut F:n kanssa samaa mieltä pakkokeinojen käytön tarpeellisuudesta. Lisäksi D kertoo kummeksuneensa, miten F oli ottanut niin voimakkaan kannan pakkokeinojen käytön tarpeellisuudesta, vaikkei hän D:n mukaan ollut edes tutustunut esitutkintamateriaaliin.

Vaikkakin esitutkintaa lähtökohtaisesti johtaa poliisi, syyttäjällä on oikeus seurata esitutkintaa ja tarpeen mukaan myös vaikuttaa siihen tietyillä tavoin. Tästä syystä esitutkintalain 15 §:n mukaisesti poliisin tulee ilmoittaa yksinkertaisia asioita lukuun ottamatta sille tutkittavaksi tulleesta rikosasiasta syyttäjälle, kun jotakuta voidaan epäillä syylliseksi rikokseen. Pakkokeinolain 1 luvun 6 §:n mukaisesti syyttäjä on päällystötason tutkinnanjohtajan tavoin ns. pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tämä tarkoittaa sitä, että hänellä on yhtäläinen toimivalta pakkokeinojen käyttöön kuin poliisillakin. Edellä mainittu yhtäläinen oikeus pakkokeinojen käyttöön edellyttää luonnollisestikin poliisin ja syyttäjän välistä yhteistyötä ja yhteisymmärrystä esitutkinnan toimittamisesta. Laki jättää kuitenkin jossakin määrin avoimeksi sen, kummalla on erimielisyyksien ilmetessä lopullinen päätösvalta esitutkinnan suorittamisessa. Näkemykseni mukaan esitutkinnan tulee palvella syyteharkintaa, jolloin poliisi ei voi olla ottamatta huomioon syyttäjän antamia ohjeita esitutkinnan toimittamisesta ja siinä suoritettavista tutkintatoimenpiteistä.

Totean, että Jyväskylän johtavalla kihlakunnansyyttäjällä on hänelle yleisistä syyttäjistä annetun lain 1 §:n nojalla ollut toimivalta ilmaista näkemyksensä mahdollisen pakkokeinojen tarpeellisuudesta poliisille.

Asiassa ei ole kuitenkaan ilmennyt aihetta epäillä, että poliisi olisi menetellyt virheellisesti tai ylittänyt harkintavaltansa todetessaan esitutkintaa suorittavana viranomaisena oman näkemyksensä pakkokeinojen käytön tarpeellisuudesta. Poliisilla on ollut toimivaltaa päättää tässä asiassa rikoksesta epäillylle suoritettavien pakkokeinojen käyttämisestä tai käyttämättä jättämisestä. Kuten todettu, kyseisenlaisissa tapauksissa on esitutkinnan parhaan mahdollisen toteutumisen kannalta ensiarvoisen tärkeää, että poliisi ja syyttävä pyrkivät löytämään yhteisymmärryksen esitutkinnassa suoritettavista toimenpiteistä.

3.2.3

Poliisin puolueellisuus

Kantelijat ovat katsoneet muun muassa poliisin edellä kuvattujen kan nanottojen osoittavan puolueellista ja asenteellista suhtautumista asiaan. Vaikka olenkin edellä katsonut, että hienotunteisuusvaatimuksen kannalta asiassa olisi voitu menetellä varovaisemmin, saatu selvitys ei kuitenkaan ole tuonut esiin sellaista puolueellisuutta tai asenteellisuutta, johon minun tulisi laillisuusvalvojana puuttua.

On sinänsä poliisin tarkoituksenmukaisuusharkintaan kuuluvaa, että asian tutkinnanjohtajana toiminut rikoskomisario D on pyrki nyt palauttamaan kantelijoiden ja poliisin välille muodostuneen luotta muspulan esittämällä tutkintayksikön päällikölle, rikosylikomisario G:lle, että asian tutkinnanjohtaja ja tutkija vaihdettaisiin näiden puolueettomuuteen ja esitutkinnan suorittamiseen kohdistuneiden väitteiden johdosta.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdissa 3.2.1 ja 3.2.2 esittämäni näkemykset poliisin tiedottamisesta ja hienovaraisuusperiaatteen noudattamisesta rikosylikonstaapeli D:n tietoon vastaisen varalle. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Lähetän jäljennökset tästä päätöksestäni tiedoksi myös Jyväskylän kihlakunnan poliisipäällikölle ja johtavalle kihlakunnansyyttäjälle.

Kantelukirjoituksen liitteet palautetaan oheisena.